

УДК 379.85:615.839.4

ФОРМИ І СПОСОБИ РОЗВИТКУ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ У ПРИМОРСЬКИХ МІСЦЕВОСТЯХ

Богаченко О. П., к.е.н., Київський національний торговельно-економічний університет

Богаченко О. П. **Форми і способи розвитку лікувально-оздоровчого туризму у приморських місцевостях.**

Визначено актуальність роботи з дослідження категорійно-понятійного апарату лікувально-оздоровчого туризму (ЛОТ), як одного із видів діяльності, послуги від якої спрямовані на відновлення здоров'я людини та її здатностей до виробничої діяльності в народному господарстві. Об'єктом дослідження визначено функціонування ЛОТ у приморських місцевостях, а предметом – теоретичні підходи і практичні форми і способи його розвитку. Методи дослідження – аналітичний, структурно-логічний, порівняльного аналізу. Проаналізовано різноманітні науково-теоретичні підходи до лікувального та оздоровчого туризму, проведено відмінність ЛОТ і курортології. Проаналізовано теоретичні засади і на прикладі місцевого самоврядування курортного міста Бердянськ досліджено конкретні форми і способи впливу його на розвиток економіки ЛОТ, в тому числі створення суб'єктами туристичного господарювання мережі операційних туристсько-рекреаційних модульних комплексів «Н&С&Е», які продукують туристичний продукт «Нічліг&Сніданок&Експурсія». Визначено, що ЛОТ є перспективним видом туристської діяльності, в основі якого покладено створення лікувальної, діагностичної, реабілітаційної, профілактичної, оздоровчої послуги для туриста, котрий перебуває за межами помешкання і переслідує мету відтворення власного здоров'я. Виявлено, що серед технологічних новацій розвитку ЛОТ у приморських місцевостях пріоритетними є створення й просування туристського продукту у формі організаційного, інформаційного, освітнього, матеріального, маркетингового забезпечення, а способами – формування та започаткування діяльності мережі комплексних туристсько-рекреаційних модульних систем «Н&С&Е», створення інституційної основи курортно-туристичного протокластера.

Bogachenko Helena. Forms and methods of medical and health tourism in coastal areas.

Definitely relevance of the work of research-categorical conceptual apparatus of medical and health tourism as one of the activities of services which are aimed at restoring health and its ability to industrial activity in the economy. The object of the research the functioning of medical and health tourism in coastal areas, and the subject - theoretical approaches and practical forms and methods of its development. Research methods - analytical, structural and logical comparison. Analyzed a variety of scientific and theoretical approaches to medical and health tourism, held the distinction of medical and health tourism and health resort. Theoretical principles and the example of local government resort town of Berdyansk investigated specific forms and methods of its impact on economic development of medical and health tourism, including the creation of tourist entities - small private hotel management, network (certified) food outlets, educational, tourist information centers, private tour operators network operating recreational facilities modular "H&S&E", producing tourist product "Bed&Breakfast&Walk". Determined that the medical and health tourism is a perspective view of tourist activity, which is based on the creation of therapeutic, diagnostic, rehabilitative, preventive and wellness services for tourists, which is outside the home and pursues playing their health. We found that among the technological innovations of medical and health tourism in coastal areas of priority is the creation and promotion of the tourism product in the form of organizational, informational, educational, financial, marketing collateral and methods - development and launching of a network of integrated recreational modular systems "H&S&E",

establish an institutional framework resort and tourist protoklastera. The next step should be to study the financial and economic assessment of the activities of new forms of business organization in the field of medical and health tourism.

Богаченко Е. П. Формы и способы развития лечебно-оздоровительного туризма в приморских местностях.

Определена актуальность работы по исследованию категориально-понятийного аппарата лечебно-оздоровительного туризма (ЛОТ), как одного из видов деятельности, услуги от которой направлены на восстановление здоровья человека и его способностей к производственной деятельности в народном хозяйстве. Объектом исследования определены функционирования ЛОТ в приморских местностях, а предметом - теоретические подходы и практические формы и способы его развития. Методы исследования - аналитический, структурно-логический, сравнительного анализа. Проанализированы различные научно-теоретические подходы к лечебному и оздоровительному туризму, проведено различие ЛОТ и курортологии. Проанализированы теоретические основы и на примере местного самоуправления курортного города Бердянск исследованы конкретные формы и способы воздействия его на развитие экономики ЛОТ, в том числе создание субъектами туристического хозяйствования сети операционных туристско-рекреационных модульных комплексов «Н&С&Е», которые продуцируют туристический продукт «Ночлег&Завтрак&Экскурсия». Определено, что ЛОТ является перспективным видом туристской деятельности, в основе которого лежит создание лечебной, диагностической, реабилитационной, профилактической, оздоровительной услуги для туриста, который находится за пределами помещения и преследует цель воспроизведения собственного здоровья. Выявлено, что среди технологических новаций развития ЛОТ в приморских местностях приоритетными являются создание и продвижение туристского продукта в форме организационного, информационного, образовательного, материального, маркетингового обеспечения, а способами - формирование и начало деятельности сети комплексных туристско-рекреационных модульных систем «Н&С&Е», создание институциональной основы курортно-туристического протокластера.

Постановка проблеми. В сучасних умовах зростають потреби населення в якісних послугах лікувально-оздоровчого туризму (ЛОТ), що їх продукують суб'єкти рекреаційного та санаторно-курортного комплексу. Основне їх призначення полягає у забезпеченні розширеного відтворення здоров'я людини як провідної продуктивної сили та кінцевої мети економічного розвитку. У зв'язку із цим у короткостроковому й довгостроковому періоді актуалізується проблема наукового обґрунтування розвитку туристичних дестинацій ЛОТ, питома вага яких, за різними оцінками, коливається в межах 7-12% від площі території країни. Відтак, потужний ресурсний потенціал підприємств ЛОТ потребує нових підходів до керованості формуванням і використанням його розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутнісне визначення туризму, в якому наголошується на відносинах, що виникають між туристами та виробниками товарів і послуг, запропоновано Міжнародною асоціацією наукових експертів у сфері туризму. Відповідно до цього туризм є сукупністю відносин і явищ, що виникають під час переміщення і перебування людей в місцях, які відрізняються від їх постійного місця проживання і роботи, що і визнається більшістю науковців [1, С. 12]. У працях Ветітньова О.М., О.В. Дзюбіної, Г.О. Торгашевої [2], Д.Асланова [3] досліджуються питання термінології та типології лікувально-оздоровчого туризму, суті та змісту в системі економічних наук, результатами яких робиться істотний внесок у розвиток науки про туризм.

Виділення невирішеної проблеми. Разом з тим, бракує наукових праць, присвячених питанням економічного розвитку ЛОТ у приморських регіонах, де провідною туристичною дестинацією є морські та прибережні лікувальні місцевості, відповідні теренкури у приморських паркових, степових зонах, що потребує подальших досліджень. Відповідно і лікувально-оздоровчі підприємства при цьому мають певні особливості

організації та функціонування, головним із яких виступає переважно сезонний характер виробництва.

Мета статті - визначення форм і способів розвитку лікувально-оздоровчого туризму у приморських місцевостях на основі теоретичного аналізу понятійного апарату та практики управління туризмом у приморських містах.

Результати дослідження. А.А. Федякін в своїй роботі [4, с.59] обґрунтовує введення поняття «лікувально-оздоровчий туризм» як виду туризму, що спрямований на відновлення життєво важливих функцій людини і призначений для хворих і ослаблених людей. Обмеження даного визначення лише цільовою функцією ЛОТ ліквідує відомий російський науковець і практик О. Ветігнєв, котрий вважає, що ЛОТ - це частина туристської діяльності, що передбачає в якості головного мотиву поїздки отримання туристами за власні або корпоративні кошти комплексу лікувально-діагностичних, реабілітаційних, профілактичних і рекреаційних послуг, що надаються в місцевостях, відмінних від місця їх постійного проживання та в своєму розпорядженні необхідними для цього природними, матеріальними і людськими ресурсами з метою запобігання захворювань або реабілітації / лікування різної патології [3, С.54].

Виходячи з цього, колектив авторів правомірно виділяє виділити в структурі лікувально-оздоровчого туризму два його основні напрями - курортний і клінічний і два типи - медичний і оздоровчий. Лікувально-оздоровчий курортний туризм передбачає поїздки на курорт з метою отримання лікувально-реабілітаційних послуг на базі санаторно-курортних організацій або у приватно практикуючих фахівців. Лікувально-оздоровчий клінічний туризм, отримав в останні роки значний розвиток, включає поїздки в зарубіжні (виїзний клінічний туризм) і вітчизняні (внутрішній клінічний туризм) клініки для спеціалізованого лікування поза рамками гарантованої медичної допомоги за ініціативою туристів за рахунок недержавних коштів [3, С.55].

В інших дослідженнях ЛОТ розглядається як подорож для відпочинку, оздоровлення чи лікування, яку здійснюють з безпосереднього використання природних властивостей клімату, мінеральних вод, лікувальних мулів, привабливих ландшафтних та інших ресурсів з подальшою його структуризацією на лікувальний і відпочинок оздоровчий. Тоді оздоровчі потреби можна задовольняти на рекреаційних об'єктах загальною спеціалізацією, а лікувальні - на спеціалізованих курортних установах. При задоволенні відпочинку та оздоровчих потреб застосовують лікувальні процедури і, навпаки, в лікувальному туризмі - елементи активного відпочинку. Однак, центральне місце в рекреаційному туризмі займає лікувальний (курортно-лікувальний і лікувально-оздоровчий) туризм, який вважають традиційним видом, що розвивається в районах із сприятливим кліматом і з наявністю лікувальних ресурсів або в місцях, де розроблені технології лікування тих чи інших захворювань.

ЛОТ передбачає досягнення наступних цілей: відпочинок, рекреація (відновлення), лікування, оздоровлення. Основними оздоровчими ресурсами, використовуваними в ході ЛОТ є: кліматотерапія - лікування за допомогою сприятливого для конкретного організму клімату; бальнеотерапія увазі лікування мінеральними водами; пелоїдотерапія - це лікування спеціальними грязями; теласотерапія - лікування за допомогою сприятливих властивостей морської води; айротерапія - оздоровчі процедури з використанням гірського повітря; спелеотерапія - використання при лікуванні мікроклімату печер; фітотерапія - використання цілющих властивостей рослин.

Підсумовуючи, слід зазначити, що більшість фахівців схиляються до того, що ЛОТ необхідно визначати, виходячи з виділення трьох його основних складових - лікувально-реабілітаційної, валеологічної (оздоровчої) і рекреаційної. Перші дві складові - медичні по своїй сутності, третю складову утворюють відпочинок і дозвільно-розважальні послуги.

Надання лікувально-оздоровчих послуг відбувається спеціалізованими закладами - курортами, санаторіями, пансіонатами тощо. За офіційним визначенням, приведеним у Законі України «Про курорти», термін «курорт» вживається у значенні «освоєної природної території на землях оздоровчого призначення, що має природні лікувальні ресурси, необхідні

для їх експлуатації будівлі та споруди з об'єктами інфраструктури, використовується з метою лікування, медичної реабілітації, профілактики захворювань та для рекреації і підлягає особливій охороні» [5].

Енциклопедичні видання розширено трактують поняття санаторію і визначають його наступним чином: санаторій - медичний заклад, в якому в лікувально-профілактичних цілях використовують природні ресурси, в поєднанні з фізіотерапією, дієтотерапією, лікувальною фізичною культурою та іншими методами лікування при обов'язковому дотриманні хворими санаторно-курортного режиму [6, с.261]. Д.Асланов інтегрує різні трактування понять «курорт» та «санаторій» і на основі аналізу їх функціонального призначення стверджує, що санаторно-курортна діяльність включає: 1) пов'язану з проведенням лікування, профілактики та оздоровчих заходів на базі лікувально-профілактичних закладів; 2) забезпечення гідних умов перебування в санаторно-курортних установах [3, с.116].

У результаті проведеного дослідження можна зробити узагальнення, що ЛОТ – це вид туристської діяльності, в основі якого покладено створення лікувальної, діагностичної, реабілітаційної, профілактичної, оздоровчої послуги для туриста, котрий перебуває за межами помешкання і переслідує мету відтворення власного здоров'я.

Вітчизняні заклади ЛОТ самі потребують оздоровлення (санації) – матеріальної, фінансової, маркетингової, управлінської. У науковій літературі представлено численні обґрунтування «рецептів» модернізації, стабілізації, покращення діяльності цих підприємств : одні пропонують розробляти цільові програми розвитку санаторно-курортних закладів [7, С.62-63], інші наголошують на заходах розвитку не окремих лікувально-оздоровчих підприємств, а цілісних комплексів рекреаційних підприємств [8, С.140].

Аналіз корпоративних стратегій та бізнес-стратегій туристських підприємств лікувально-оздоровчого профілю вказує, що панівною для вітчизняних туроператорів є стратегічна орієнтація підприємств в ціноутворенні не на ринковий попит, а на сукупні витрати, що в сфері ЛОТ призводить до втрати довіри туристів, скорочення обсягів реалізації продукції (послуг), погіршення фінансових результатів їх діяльності.

Досвід антикризової політики Китаю засвідчив, що за ефективного менеджменту навіть негативний вплив глобальної фінансово-економічної кризи можна перетворити на позитивні структурні зрушення та якісну динаміку доходів. Уряд Китаю шляхом реструктуризації банківської і кредитно-грошової політики в останні 3-5 років активізував внутрішній попит, в разі збільшивши місткість ринку. Очевидно, подібний досвід доцільно переосмислити, адаптувати до вітчизняних ментальних, історичних, культурних, господарських, природних, ресурсних реалій. Ідея розвитку внутрішнього ринку разом із підняттям вартості робочої сили (а Україна друга знизу серед європейських країн за середнім рівнем заробітної плати) може стати тією об'єднавчою ідеологією, що започаткує еру економічного відродження країни та зріднить патріотичні почуття українців. Найбільш придатним для подібного інноваційного розвитку є саме туризм, як така, де зайнята велика чисельність працівників, де розміщено різноманітний природно-лікувальні ресурси, що може швидко трансформуватися у синергетичні, економічні, соціальні, екологічні ефекти.

Досі інвестиційні проекти, пов'язані з розвитком ЛОТ були спрямовані на створення переважно інфраструктурних елементів: будівництво приватних готелів та інших закладів розміщення, розробка та облаштування лікувальних маршрутів - теренкурів, відкриття окремих лікувально-оздоровчих об'єктів: СПА-салонів, лікувально-косметологічних центрів, бань, а також освітньо-тренінгові заходи. Поза сумнівом, кожен з цих елементів важливий сам по собі, але жоден з них не може забезпечити комплексний лікувально-оздоровчий процес і отримання відповідного ефекту.

Розвиток економіки ЛОТ у територіальному аспекті залежить не лише від розробки й реалізації державної політики, але й місцевої економічної політики територіальних громад, зокрема у Північному Приазов'ї. Показово, що у паспорті Запорізького регіону серед чотирьох районів області, які мають берегову лінію Азовського моря та потенціал розвитку туризму й рекреації, лише Приазовський та Приморський райони визначають таку діяльність

як пріоритетну: для першого пріоритетом є - „розвиток туристичної сфери на узбережжі Азовського моря та роботи з берегоукріплення”, а для другого – „розвиток туристично-рекреаційної сфери шляхом залучення внутрішніх інвестицій, підвищення рівня використання ресурсного потенціалу, збереження та покращення берегової зони – піщаної коси довжиною 7 км” [9].

Ретроспективний аналіз використання муніципального управління реалізацією потенціалу ЛОТ територіальної громади міста Бердянськ дозволив виявити найбільш результативні форми і способи управлінського механізму.

1. Економіко-правова форма реалізації влади на рівні муніципалітету ґрунтується на використанні законодавчої й нормативно-правової бази місцевого самоврядування: згідно Закону України „Про курорти”, проведено підготовчу роботу та отримано статус курорту державного значення курортними територіями міста, що уможлиблює певні преференції для цілісного розвитку КРТ; муніципальні менеджери продуктивно розробляють нормативну базу локальної дії в сфері регулювання розвитку курортів і туризму, у результаті чого на сесії міськради прийнято нормативні акти «Програма розвитку Бердянської коси на період до 2015 року», «Про введення мораторію на відведення земельних ділянок на території Бердянської коси й у межах санітарно-охоронної зони курорту державного значення «Бердянськ» для будівництва об'єктів містобудування й курортної інфраструктури» тощо.

2. Організаційно-управлінське забезпечення розвитку ЛОТ: Розроблена й прийнята до виконання Програма розвитку курортно-рекреаційної зони й туризму в місті Бердянську до 2015 року; ухвалено положення, персональний склад і план роботи Координаційної ради з питань туризму й курорту; прийнято Програму розвитку курортно-рекреаційної зони і туризму в місті Бердянську до 2015 року, а також «Маркетинговий план оздоровчо-лікувальних і туристичних можливостей м. Бердянська до 2020 року».

3. Фінансово-економічний механізм управління: розроблено й презентовано на регіональному й національному рівнях «Інвестиційний паспорт м. Бердянська» із визначенням напрямків та об'єктів інвестування у сферу курортів і туризму обсягом у 1,3 млрд. грн. упродовж 2012-2022 рр.; виконання державної програми розвитку рекреаційних територій з розбудови регіонального ландшафтного парку «Приазовський» у складі узбережжя й приморських акваторій Якимівського, Приазовського, Приморського й Бердянського районів Запорізької області площею 230 км².

4. Для активізації розвитку економіки туризму і курортів у приморських регіонах, зокрема у Північному Приазов'ї пропонується використання системного підходу з метою створення й функціонування мережі операційних туристсько-рекреаційних модульних систем «Нічліг&Сніданок&Екскурсія» («Н&С&Е»), що включають малі приватні готельні господарства, мережу (сертифікованих) закладів харчування, освітні, громадські туристичні центри, приватні туроператори для розробки й адміністрування місцевих туристських лікувально-оздоровчих, пізнавальних маршрутів. Своєрідна концепція «Регіонального курортно-рекреаційного відпочинку» дасть поштовх розвитку зеленого туризму, спонукає залучення сільських садиб до програми зелених турів, а розрізнені артефакти території, пам'ятки, події переведе у площину комплексної туристичної атракції.

Пропонований проект орієнтований на створення на малоосвоєних територіях (перспективних для розвитку еколого-лікувального туризму) і особливо віддалених від Азовського моря сільських районах Північного Приазов'я, таких комплексних еколого-лікувальних модулів «Н&С&Е», функціонування яких буде пов'язано з місцевим товариством і дозволить швидко формувати тут недорогий і якісний туристсько-рекреаційний продукт. Вони забезпечуватимуть туристові не тільки послуги комфортного проживання, харчування, оздоровлення, але й привабливих екскурсій. Отриманий досвід можливо і необхідно поширювати на всіх малоосвоєних і віддалених від Азовського моря сільських районах Північного Приазов'я із слабозвиненою інфраструктурою, якими часто і є райони еколого-оздоровчого туризму.

Пропонований проект є інноваційним і не передбачає істотних інвестицій в будівництво або інші матеріальні вкладення. Слід підкреслити, що даний підхід до організації ведення регіонального бізнесу створює підґрунтя для інтеграції галузевого й територіального управління, закладає нові моделі до мережевого управління економічним і соціальним розвитком приморських міст і поселень, а сама мережа закладів «Н&С&Е» стане інституційною основою туристично-курортного протокластеру.

Висновки. Визначено, що лікувально-оздоровчий туризм є перспективним видом туристської діяльності, в основі якого покладено створення лікувальної, діагностичної, реабілітаційної, профілактичної, оздоровчої послуги для туриста, котрий перебуває за межами помешкання і переслідує мету відтворення власного здоров'я. Виявлено, що серед технологічних новацій розвитку лікувального-оздоровчого туризму у приморських місцевостях пріоритетними є створення й просування туристського продукту у формі організаційного, інформаційного, освітнього, матеріального, маркетингового забезпечення, а способами – формування та започаткування діяльності мережі комплексних туристсько-рекреаційних модульних систем «Н&С&Е», створення інституційної основи курортно-туристичного протокластера. Наступним етапом дослідження має стати фінансово-економічне обґрунтування діяльності новітніх форм організації бізнесу у сферу ЛОТ.

Список використаних джерел:

- 1.Ткаченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу : монографія / Тетяна Іванівна Ткаченко. – 2-ге вид., випр. та доповн. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. – 463 с.
- 2.Ветитнев А.М. Лечебно-оздоровительный туризм: вопросы терминологии и типологии / А.М. Ветитнев, А.В. Дзюбина, А.А. Торгашева // Вестник СГУТиКД. – 2012. – № 2 (20). – С.50-56.
- 3.Асланов Д.И. Основное содержание санаторно-курортной деятельности в контексте экономической науки // Российское предпринимательство. – 2011. – № 9, Вып. 2 (192). – С. 115-118.
- 4.Федякин А.А. Теоретико-методические основы оздоровительного туризма: дисс... докт. экон. наук. – Майкоп, 2001. –279 с.
- 5.Про курорти: Закон України від 5 жовтня 2000 р. № 2026-III // Офіційний вісник України. – 2000.– № 44. – Ст. 18884.
- 6.Курорты. Энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1983.- 1321 с.
- 7.Melnychenko Svitlana. Health resort enterprises:between stagnation and modernization / Svitlana Melnychenko // Науковий вісник КНЕУ. – 2013. – № 6. – С.57-67.
- 8.Жамбекова Р.Л. Приоритетные направления развития регионального туристско-рекреационного комплекса / Жамбекова Р.Л., Шеожев Х.В. // Российское предпринимательство. – 2012. – № 2 (87). – С.137-141.
- 9.Матеріали туристського форуму «Туристський Форум Запорізької області» 25.04.2014 р. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.zotic.zp.ua/ru>.

Ключові слова: туризм, лікувально-оздоровчий туризм, економіка, управління, санаторій, курорт.

Ключевые слова: туризм, лечебно-оздоровительный туризм, экономика, управление, санаторий, курорт.

Keywords: tourism, medical and health tourism, economics, management, health spa, resort.